

Részlet

kétséges: az Írószövetség szeptemberi közgyűlésén elhangzott főtítkári beszámolóból kitűnik, hogy az írók határozottan elutasították. Az irodalmi platform ügye ezzel lekerült a napirendről, akkor úgy tűnt, hogy végérvényesen.

Tézisek: 1956. május

AZ IRODALMI PLATFORM KÉRDÉSÉHEZ

TÉZISEK

I. Az anyag tagolása

1. Általános összefoglaló. A mai helyzet nem speciálisan magyar jelenség, nemzetközi összefüggései vannak, külpolitikai hatások is érvényesülnek benne. Általános jellemzői között azonban szép számmal akadnak különlegesen "magyar vonások". És mert ezek a "magyar vonások" mennyiségileg felette állnak minden egyébnek, kimondható, hogy a magyar irodalomban jelenleg tapasztalható rendkívül éles jobboldaliság nem szükségszerűen következett be, hogy ez helyesebb vonalvezetés esetén elkerülhető lett volna.

2. Irodalompolitikai elvek. Néhány olyan probléma foglalatja, amelynek az a célja, hogy a szocialista realista művészet ideológiai szupremációját megvédje mindazokkal a törekvésekkel szemben, amelyek már nemcsak előkészíteni akarják, hanem ténylegesen visszalökni irodalmunkat egy burzsoá művészet esztétikájába. És az "irodalmi restauráció" egyik előkészítője lenne a politikai restaurációnak, amit az irodalom jobboldali vezérkara (Déry—Aczél—Zelk—Benjámín—Háy) ténylegesen akar.

3. Szervezeti kérdések. E fejezetben az Írószövetség, az Irodalmi Alap, az írószövetségi pártszervek és az írószövetségi tagság legégetőbb problémáiról van szó. A tétel célja: szilárdan biztosítani a kommunista vezetést az írók szervezeteiben, mert enélkül nem lehet biztosítani az írók szabadabb tevékenységét sem. Tehát: mialatt messzemenő engedékenység látszik helyesnek az irodalompolitikában, fokozottabb szigorznak kell érvényesülnie szervezeti kérdésekben. Egyszerűen: meg kell szüntetni azt a nevetséges állapotot, hogy a dolgozó magyar nép pénzén egyesek mozgalmakat szervezhessenek a dolgozó nép ellen.

II. Általános összefoglaló

1. Az Írószövetség márciusi és áprilisi négynapos taggyűlése minden kétséget kizáróan bizonyította, hogy itt jobboldali felvonulás történt a párt ellen. A szabad kritika örvén a legféltelenebb demagóg uszítás folyt, s ennek során ilyeneket állítottak: A párt a Bach-korszakhoz hasonló állapotokat teremtett Magyarországon. A párt hazardírozott a nép bizalmával. Itt az ideje, hogy egy új március 15-e szabadítsa fel a magyar irodalmat. Jogos a helytelen párthatározatok bojkottja. A párt pogromot szervezett a magyar írók ellen. Még a Petőfit halállal fenyegető és öt orosz kémnek nevező alföldi népgyűlés se volt oly reakciós, mint az írók ügyével foglalkozó budapesti pártaktíva stb. Mindennek betetőzésül, egy obstrukciós manőver után, kisebbségi többséget kiügyeskedve megválasztottak egy kilenc tagú direktóriumot az ügyek vitelére. Később 13 tagú bizottsággá bővült ez a szervezet, amely 1956. április 24-én Veres Péter, Erdős Péter és Molnár Géza tolmácsolásában egy kibővített titkári ülésen pesti és vidéki írók előtt deklarálta Tamás Aladár azonnali leváltását, helyébe Képes Géza ültetését és Kuczka Péter azonnali beiktatását a titkárságba. Ugyanez a 13-as bizottság kijelentette, hogy a szerkesztő bizottságok vétőjogát felfüggeszti, s hogy ezentúl minden vitás kérdésben a csúcs-direktórium (Veres Péter, Képes Géza, Tamási Lajos) dönt. Mindezek után a jobboldali felvonulás jobboldali és pártellenes tartalma kétségbe nem vonható.

2. De miként jutottak idáig? a) A helyzetet az adott nemzetközi helyzet mérgecsitette el. A hidegháborúnak abban a szakaszában történt ez az eseménysorozat, amidőn az USA vezetői ismételten kijelentették, hogy felszabadítják a népi demokratikus országokat, s közöttük Magyarországot is. Valószínű, hogy a biztatások hatása alatt illegális kisgazdapárti és szociáldemokrata párti alapszervezetek alakultak. Ezek feltételezhetően élénk szervező munkát fejtettek ki az írók sorában. A helyezkedés motívuma döntő szerepet játszik tehát e kérdésben. b) De a magyar viszonyokat kétségtelenül befolyásolta az a másik nemzetközi vonatkozás is, amely a többi európai népi demokratikus országban nyilatkozott meg, s amelyben megtalálható a XX. kongresszus különlegesen értelmiségi értelmezése is. Tényként kell megállapítani, hogy a XX. kongresszus várható határozatairól a jobboldalnak bőséges előzetes információi voltak, szemben a kommunistákkal, akik erről mit sem tudtak, tehát megfelelő ellenagitációt a ferdítőkkel szemben nem folytathattak. c) Akkor tehát, amidőn erős restaurációs nyomás kezdett érvényesülni hazánk irányában, itt állott az írószövetségi tagság kellő politikai nevelés nélkül. A politi-

kai nevelés hiánya fokozta e réteg ingadozását és hajlamát arra, hogy pánikba essen, helyezkedjen, berendezkedjen egy új rezsim szolgálatára. d) Számos jele van annak is, hogy a feléjük sugárzó politika nem volt egységes, hogy bizonyos (talán negatív formában elsősorban) biztatást kaptak olyan helyekről is, ahonnan ezt ezelőtt semmiképpen nem kaphatták volna meg. e) Van azonban e nemkívánatos fejlődésnek sokkal régibb eredője is: a saját irodalompolitikánk helytelensége.

3. A tulajdonképpeni hibák a fordulat éve táján keletkeztek. Akkor, amidőn deklaráltuk az irodalom nemzeti egységét, noha ez nem volt meg. A deklaráció azonban azzal járt, hogy mialatt az egyik oldalon felszámoltuk a nem kommunista irodalom minden szervezeti lehetőségét, a másik oldalon átadtuk a nem kommunista irodalom képviselőinek a saját irodalmi szervezeteinket, vagy legalábbis ezekben a legfontosabb pozíciókat. Megsemmisítettük azt a lehetőséget, hogy a kommunista írók felvegyék a küzdelmet a nem kommunista írókkal a színvonalasabb és pártosabb szocialista-realista irodalom kialakításáért. Lényegében az történt tehát, hogy a pártos irodalom ellenfeleinek, ellenségeinek és a vele szemben közönyös útitársaknak szétzúztuk ugyan irodalmi szervezeteit, de az irodalom nemzeti egységének jelszavával, kárpótlás gyanánt, teret adtunk nekik a saját irodalmi intézményeinkben: szerkesztőségeinkben, kiadóinkban, lektorátusainkban, dramaturgiánkban, folyóiratainknál, a rádiónál, a filmnél, a Népművészeti Intézetben stb., stb.

4. Ez a helyzet azzal járt, hogy a nem kommunista elemek mennyiségi többsége előzőnlötte az irodalmi szervezeteket és ott a maga világszemléletének megfelelő állapotokat teremtett. Ez az előzőnlés azzal járt, hogy mindenkit, akiről tudták, hogy szilárdan kommunista, és hogy valóban pártos irodalmat akar, már a kezdet kezdetétől üldözőbe vették. Ezt a tényt nyomatékosan alá kell húzni, mert a ma adott helyzet elemzésekor e pontnál gyakori az olyan ellenvetés, hogy ekkora céltudatosságot már a fordulat éve idején mégsem lehet tulajdonítani a mai jobboldalnak. Nos, ha arra gondolunk, hogy Zelk, Molnár Miklós, Aczél és társai már akkor miként foglaltak állást a kommunista írók műveivel szemben, fenti állítás be van bizonyítva.

5. Révai és Horváth elvtársak irodalompolitikája (a sok helyes és valóban kitűnő intézkedés és tanítás mellett) elkövette azt az alapvető hibát, hogy a kommunista és nem kommunista írók jövődjének kérdésében a formát a tartalom fölé emelte, és ezzel lényegében antimarxista módon járt el. Miként történt ez? Az egyik oldalon állottak a kommunista írók szilárd világnézeti talajon, de gyenge formakészséggel. A másik oldalon állottak a nem kommunista írók gyatra világnézettel, de fejlett formakészséggel. Révai és Horváth

elvtársak az utóbbiakat karolták fel. Nyilván úgy vélték, hogy ez utóbbiak hamarabb megkaphatják tőlük az ideológiai alapot, mint a kommunisták a formai fejlettséget. Az lett volna a helyes politika, hogy a két csoportot egyszerre, egy időben kellett volna felkarolni. Nem lett volna szabad megszüntetni a Szikra szépirodalmi osztályát, s legalább egy folyóiratot szilárd kommunista kezekre kellett volna bízni.

6. Nem ez történt. A valóságban a nem kommunista írók irányában, megnyerésük kedvéért, a kezdeményezések politikája folyt. Díjak osztogatása, kitüntetések, agyonreklámozások, képviselői megbízatások, kiküldetések, glorifikálás a végtelenségig. Ezekben az időkben országszerte adomák jártak már arról, hogy az az író, aki érvényesülni akar, legyen ellenzéki, mert akkor udvarolni fognak neki. Vigyázat: nem arról van szó, hogy helytelen volt a nem kommunista írók megnyeréséért komoly lépéseket tenni. A hiba az volt, hogy ugyanakkor mint fejlődésképtelent elvetettük magunktól a kommunista írókat, noha megfelelő támogatással feltétlenül gyorsan versenyképesek lettek volna. De mert nem ez történt, mi magunk nyitottunk kaput a beteges, a korlátlan karrierizmus, a hízelgő talpnyalók inváziója számára. Ez a folyamat aztán egyre súlyosabb állapotokat szült.

7. Azzal, hogy deklaráltuk az irodalom nemzeti egységét, anélkül, hogy gondoskodtunk volna e nemzeti egység szilárd kommunista alapjairól, a szocialista realista irodalom szupremációjáról, amelyet természetesen nem nyilatkozatok voltak hivatva meglévőnek tenni — ingoványra építettük egész irodalompolitikánkat. A nem kommunista írók magukkal hozták egész polgári és kispolgári szemléletüket, törekvéseiket és módszereiket. A pártot közönséges megrendelőnek tekintették, akinek iparkodtak szállítani az árut. De az irodalmi versenyt már burzsoá alapokon képzeltek el, a kereskedők és gyárosok mentalitása szerint: megalakították klikkjeiket, igyekeztek korrumpálni mindazokat, akiket a maguk javára hasznosíthattak, a maguk képére formálták az irodalmi bírálat arculatát, és gondosan ügyeltek arra, hogy a feltörekvő ifjúság az ő befolyásuk alatt maradjon. Hatalmi pozíciók birtokában végül is az történt az irodalomban, amit ők akartak, s hogy ők mit akartak, azt Zelk Zoltán, Aczél Tamás, Benjámin László, **Eörsi** és többen mások a Déry-vitában; Ürkény István, Zelk Zoltán, Benjámin László, Reményi Béla és mások a költői vitában igen alaposan kifejtették. Lám, "jelzésekben" nem volt hiány — a megfelelő intézkedések mégis elmaradtak.

8. Nem figyeltünk fel eléggé a kritika elvtelenségeire sem. Somlyó György magasztalta Aczélt, Aczél Somlyót és Mesterházi pedig Molnár Miklós, Máriássy Judit, Sebestyén György, Fekete Sándor, Rényi Péter és társai segítségé-

vel irtotta a kommunistákat. Máriássy Judit odáig fajult, hogy nyíltan nagy cikkben értéktelen selejtnek deklarálta a szovjet irodalom egyik színpadi remekművét, a Páncélvonalat. Sajnos, ebben a folyamatban nem éppen dicsőséges szerepet vitt Illés Béla sem, aki nem vette észre, hogy a hiúságánál fogva megragadták és az orránál fogva vezetik. Az a szektásság és "éber" ébertelenség, amely káderpolitikánkat az egész vonalon jellemezte, újabb keserű gyümölcsöt termelt. Eltűrtük, hogy a világnézetileg intakt kommunisták helyét egyre nagyobb arányokban és mindenütt a hízalgő, gerinctelen, talpnyaló, karrierista elemek foglalják el, akik mögött pedig az ellenség állott. Ez az invázió szülte bizonyos fokig magát a kultúrbürokráciát is, amely nélkülük oly hatalmasra semmiképpen nem duzzadt volna. Ezt — mármint a kultúrbürokráciát — azzal támogatták, hogy tudatos kritikátlansággal igyekeztek kiszolgáltatni az olyan igényeket is, amelyeket ők maguk az irodalom fejlődése szempontjából károsnak tartottak. Miközben felfelé görnyedtek és lefelé tapostak — a saját pozícióik biztosítása céljából, csak azért, hogy ne legyenek versenytársaik —, kellő "káderpolitikával" kitárták a kaput a dilettantizmus előtt is. Előmozdították, hogy a centralizáció túllépje a marxizmus—leninizmus érdekeit szolgáló terjedelmet, márpedig ahol ez megtörténik, ott menthetetlenül gyökeret ver a bürokrácia.

9. Amidőn tehát az események odáig fejlődtek 1955 novemberében, hogy a jobboldal (amely egyre akkumulálódott) abba a helyzetbe került, hogy nyílt támadást kezdetett a párt ellen, igen komoly pozíciókkal és információs lehetőségekkel rendelkező. Információkat kapott még a pártközpontból is, sőt külföldről is. Mindeme lehetőségek birtokában egyre magasabb fokon szerveződött pártellenes erővé. Szervezkedésének újabb lökést adott az, hogy a korábban letartóztatásban lévő politikusok egy része egyéni bosszúvágytól kergetve az élükre állott, és politikai tapasztalatait, szervezőképességét a rendelkezésükre bocsátotta. A jobboldali szervezkedésben részt vevő karrierista elemek éppen a karrierjük által elért eredményeket akarták megtartani és biztosítani azzal, hogy nekik irítottak a pártnak. Bizonyosra vették, hogy új rezsime következik, s ezt az új rezsime már eleve ki akarják szolgálni. Arcátlan manővereik leplezése céljából, természetesen, a párt védelmét és a XX. kongresszus határozatainak zászlaját lobogtatták. Ezzel a manőverükkel sikerült is sok író és írószövetségi tagot megszédíteniük.

10. Az események végső kifejlődését a saját hibáink igen nagy mértékben szolgálták. A leghatározottabban le kell szögezni, hogy 1955 novemberében, az ominózus párttaggyűlésen még nem volt többségük. Ugyanilyen nagy határozottsággal le kell szögezni azt is, hogy az 1955. decemberi pártaktíva ülése

szétzúzta őket, hogy a jobboldal ekkor vert sereg volt. A megfelelő pártfórumok ezzel kapcsolatban kaptak alapos írásbeli figyelmeztetést is a szóbeli tájékoztatások mellett. Ezek a jelzések világosan ismertették a jobboldal taktikáját, amely időnyerésben állott. Időt akartak nyerni mindenáron, mert alapos tájékozottságuk volt a XX. kongresszusról, annak előkészületeiről és téziseiről. (Ennek egyik bizonyítéka, hogy amikor Rideg Sándor megtagadta a novemberi pártellenes memorandum aláírását, Major Ottó a XX. kongresszus várható határozataival igyekezett őt jobb belátásra bírni.) A jobboldal tehát berendezkedett az időnyerésre, és ezalatt a következő célokat tűzte maga elé: Megnyerni szövetségesül minél több útitárs író (Veres Pétert, Szabó Pált, Illyés Gyulát és másokat). Híreszteléssel, illegálisan terjesztett versekkel, egyes írókkal folytatott személyes megbeszélésekkel egységfrontot teremteni a kommunista írók és a párt ellen. Megtartani minél több pozíciót (megmenteni a veszett fejsze nyelét). A helyén tartani Tamási Lajost, Molnár Gézát — mert ők a helyi pártszervezet segítségével folytathatták a tagsági fellázítást Tamás Aladár és a párt ellen. Megakadályozni, hogy a pártközpont egy erélyes párttitkárt küldjön a helyi pártszervezet élére. (Ez a tervük öt hónapon át sikerült is. Öt hónapon át folyhatott az ellenagitáció a párt és a szövetség politikája ellen.) Demagógiájukban a párt vezetőinek személy szerinti lejáratása és kifigurázása egybe volt kapcsolva a párt ügyéhez hű kommunista írók lejáratásával és kifigurázásával. Az előbbieket korrupcióval, erkölcstelen élettel vádolták, felrótták nekik a lefüggönyözött autót, a titkosan berendezett magazinokat, a luxusfürdőket és a személyi kultusz sok más tünetét a külön villanegyedtől a bujálkodásig. A párthoz hű kommunista írókat pedig nagy hangon, szakadatlan kiabálással tehetségtelen íróknak akarták feltüntetni. "Fél és negyed írók ezek — mondták —, akik a felszabadulás előtt a filléres regények írásával tartották fenn magukat." Ez ügyes fogásnak bizonyult. Aki tehetségesnek akart látszani, aki azelőtt valóban filléres regényeket írt, aki azelőtt pártellenes műveket írt — az most sietősen csatlakozott a jobboldalhoz, nehogy leleplezzék, kifigurázzák és tehetségtelennek nyilvánítsák. Külön hangsúlyozni kell, hogy az írók káderlapjai a jobboldali bandának birtokában voltak, és így szinte korlátlanra tehető zsaroló műveleteit. Igen gerinces embernek kell lennie annak, aki ennyi kedvezőtlen körülmény ellenére is kitart pártos álláspontja mellett. Ez a demagógia, persze, nem igaz. A 13-as bizottságban ott szerepel Vértes György, Erdei Sándor, Gergely Mihály, Molnár Géza — például. Ugyan miféle írók ezek; mit írtak? Miféle tehetségük van? És sorolható lenne a példa Földeák Jánostól F. Rác Kálmánig, Vihar Béláig, Fekete Sándorig, Mesterházy (!) Lajosig

igen bő választékban. Sajnos, az a tény, hogy a pártot durván megtámadó, a pártot rágalmazó, az ellenforradalmi szervezkedést már csaknem a legteljesebb nyíltsággal folytató írókkal szemben a párt nem alkalmazta a legszigorúbb megtorlást; hogy Tamás Aladárt nemcsak magára hagyta, hanem a kritikus időpontban külföldre küldésével "elejtése" látszatát keltette; hogy a pártbüntetéssel sújtott Kuczka Péter vezetőségi tagságát nem vétőzta meg; hogy eltúrte Tamási Lajos és Molnár Géza machinációit az új írószövetségi vezetés ellen — mindezzel egyrészt a pártszervezet centrumát hajtotta át a jobboldalra, másrészt segítette egybekovácsolni a jobboldal és az útitárs írók lapangó szövetségét erős eltökélt harci szövetséggé. Így áll a helyzet 1956. május elején...

Összefoglalás

A jelen dolgozat II. fejezetében foglaltak röviden a következő képet mutatják: A politikailag nem nevelt írók nehéz külpolitikai helyzetben, a párt belföldi nehézségeinek idején meginogtak, és zömükben a pártellenes jobboldalhoz csapódtak. Ez a jobboldal a felszabadulás óta lélegzik (!), apályos éveiben kihasználva az irodalom nemzeti egységének jelszavát és azt a körülményt, hogy az irodalomban a nemzeti egység alapja nem a jól kifejlesztett kommunista (szocialista realista) irodalom volt, hatalmi pozíciókra tett szert. A hatalmi pozíciók birtokában lassú, nem mohó, de szívós (néha ösztönös, többször tudatos) tevékenységet folytatott a pártellenes irodalmi erők felhizlalására, a pártos írók háttérbe szorítására. Ilyen előzmények után, a hidegháború egy meghatározott szakaszában, antimarxista, antikommunista kísérletek szolgálatában nyílt pártellenes fellépésre szánta el magát. Ehhez nemzetközi segítséget is kapott a belső reakciós erők támogatásán felül, s a féktelen demagógiát sikerült egybekapcsolnia azzal a látszattal, hogy a XX. kongresszus határozatainak szellemében jár el. Végső fokon (öt hónapos előkészítés után) márciusban és áprilisban az Írószövetségben megszerezte a többséget és győzelmi tortát. Ez az állapot azért veszedelmes, mert mint a ragály terjed és megfertőzi az egészséges részeket is. Ennek számos jele van már más művészeti szövetségek életében, sőt azokon túl is.

A ragály terjedésének megakadályozására, a rosszul begombolt mellény kigombolására és újragombolására radikális intézkedésekre van szükség, különben a párt újabb erőket szervez engedékenységgel maga ellen. Nem a szabad bírálat, nem a nyílt, elvi viták, a személyekre való tekintet nélkül érvényesülő kemény kritika elfojtásáról van szó, és arról sem, hogy ne legyen az irodal-

mi élet sokkal szabadabb az eddiginél. A pártellenes, antimarxista, népi demokrácia ellenes szervezkedés megakadályozása a legfontosabb feladat!